दिवमोकसोऽस्य । देवे "वसुधामिह संप्राप्तैः सर्वैरेव दिवौकसैः" हरिवं० २१२अ० ।

दिव्य त्रि० दिवि भवः यत् । १स्वर्गभवे २आकाशभवे ३उत्पातभेदे पु० "संस्कृतयन्ति दिव्यान्तरीक्षभौमास्तदुत्पाताः" इ० सं० उक्तम् उत्पातशब्दे ४२२३पृ० दृश्यम् । ४यमे ५गुग्गुलौ च पु० राजनि० । कालीविलासतन्त्रोक्ते ६भावभेदे "शृणु भावत्रयं देवि ! दिव्यवीरपशुक्रमात् । दिव्यस्तु देवतुल्यो वीरश्चोद्धतमानसः । सत्यत्रेतार्द्धपर्यन्तं दिव्यभावविनिर्णयः । त्रेताद्वापरपर्यन्तं वीरभाव इतीरितम् । मद्यं मत्स्यं तथा मांसं मुद्रां मैथुनमेव च । शक्तिसाधनं भद्रे ! चिताभाधनमेव च । एतत्ते कथितं सर्वं दिव्यवीरमतं प्रिये । दिव्यवीरमतं नास्ति कलिकाले सुलोचने !" । ७नायकभेदे रत्नमञ्जरी इन्द्रादयो दिव्यनायकाः । ८जवस्त्रे न० मेदि० ९हरिचन्दने न० राजनि० । १० गङ्गाजलादिस्पर्शपूर्वकशपथभेदे "ब्राह्मणो वचनं श्रुत्वा ज्ञानेशोऽज्ञानिनां वरः । गङ्गातोयं करे कृत्वा स्वीकारस्य चकार सः । गङ्गातोयस्पर्शमात्रं मिथ्या यदि वदेज्जनः । स याति कालसूत्रस्य यावद् ब्रह्मणोवयः" । ब्रह्म० वै० प्र० ख० । "तथा गङ्गोदकं ताम्रं गोमयं गोरजस्तथा । सत्यं वा यदि वाऽसत्यं यदि दिव्यं करोति यः । कर्त्ता च शौरवं याति तथा कारयिता प्रिये ! । उभयोः पुनरावृत्तिर्नरयोनिषु नास्ति वै । तस्मात्ति पुनरावृत्तिर्व्याघ्रसूकरयोनिषु । दिव्यं कर्त्तुः कारयितुर्वंशपूजा इयं तथा । गायत्रीरहितस्यापि नरकस्योत्तरोत्तरम्" इति गायत्रीतन्त्रे ५पटल० व्यवहारे प्रतिज्ञातार्थसाधनाय वादिप्रतिवादिनोरन्यतराभ्यां कर्त्तव्ये ११लौकिकसाक्ष्यादिप्रमाणासद्भावे तुलादिपरीक्षाभेदे । तद्भेदादिः तत्र तत्सामान्यविधिश्च वीरमि० दिव्यमातृकायां दर्शितो यथा

"तत्र दिव्यस्य मानुषप्रमाणाभावे वक्तव्यं यत् तदुच्यते । यत्तु स्मृतितत्त्वे एवकारस्थले अपिशब्दं कृत्वा मानुषप्रमाणसत्त्वेऽपि यत्र दिव्यस्वीकारस्तत्रापि तद्भवतीति प्रयोजनमुक्तं तदयुक्तम् "एषामन्यतमाभावे दिव्यान्यतममिति" वदता याज्ञवल्क्येन "प्रमाणहीने वादे तु निर्दोषा दैविकी क्रियेति" वदता बृहस्पतिना च "युक्तिव्यवसमर्थेषु शपथैरेनमर्दयेदिति" नारदेनापि मानुषप्रमाणासत्त्वे एव दिव्यस्य विधानात् । तत्र बृहस्पतिः दिव्यभेदानाह "घटोऽग्निरुदकञ्चैव विषं कोशस्तु पञ्चमः । अन्यानि तत्सुताः प्रोक्ताः पञ्चमानप्रमाणकम् । अष्टमं फालमित्युक्तं नवमन्त्रमजन्यथा । दिव्यान्येतानि सर्वाणि निर्दिष्टानि स्वयम्भुवेति" । नारदः "युक्तिव्यवसमर्थेषु शपथैरेनमर्दयेत् । अर्थकालवनामेषमन्यमन्त्रसुकृतादिभिः । घटोऽग्निरुदकं चैव विषं कोशस्तु पञ्चमः । उक्तान्येतानि दिव्यानि विशुद्ध्यर्थं महात्मभिः । सन्दिग्धेऽर्थेऽभियुक्तानां परीक्षार्थं महात्मनाम् । प्राक्तानि नारदेनेह सत्यासत्यविशुद्धये" इति । अर्दयेत्पीडयेत् । अर्थापेक्षत्वं सिसाधयिषितार्थस्याल्पत्वमहत्त्वानुरूपमित्यर्थः । नन्वेषामपि शपथानां मानुषप्रमाणाभाव एव निर्णायकत्वेन दिव्यत्वात् कथं दिव्यानि सर्वेत्यभिधानम् । तथा च शङ्खः "तत्र दिव्यं नाम तुलाधारणं विषाशनमग्नौ प्रवेशो लोहधारणमिष्टापूर्तप्रदानमन्यांश्च शपथान् कारयेदिति" । तांश्च शपथानाह बृहस्पतिः "सत्यवाहनशस्त्राणि गोबीजकनकानि च । देवब्राह्मणपादांश्च पुत्रदारशिरांसि च । एते च शपथाः प्रोक्ताः स्वस्वार्थे सुकराः सदेति" । नारदोऽपि "सत्यवाहनशस्त्राणि गोरौजकनकानि च । देवतापितृपादांश्च दत्तानि सुकृतानि च । स्पृशेच्छिरांसि पुत्राणां दाराणां सुहृदान्तथा । अभियोगेषु सर्वेषु कोशपानमथापि वा । इत्येते शपथाः प्रोक्ता मन्त्रा स्वस्वकारणे" इति । सत्यम् । अत्र समनन्तरभाविनिर्णयनिमित्तस्य दिव्यत्वेन विवक्षितत्वात् । तादृशत्वञ्च घटादीनामेव न तु शपथानान्तेषां कालान्तरभाविनिर्णयनिमित्तत्वात् । नन्वेवं कोशस्य कथन्तेषु ग्रहणमिति चेत् सत्यम् । तस्य तेषु पाठोऽग्निहाभियोगविषयकत्वसाम्यात् सावष्टम्भाभियोगविषयत्वसाम्याच्च । वस्तुतस्तु शपथानामपि नारदादिवचनानुसाराद्गोबीजवीवर्दन्यायेन दिव्यत्वाभ्युपगमेन नवशब्दस्योपलक्षणत्वात् । तथाच नारदः "युक्तिव्यवसमर्थेषु शपथैरेनमर्दयेत् । अर्थकालवनामेषमन्यमन्त्रसुकृतादिभिः । घटोऽग्निरुदकञ्चैव विषं कोशस्तु पञ्चमः । उक्तान्येतानि दिव्यानि विशुद्ध्यर्थं महात्मभिः" । दिव्यं नाम तुलारोहणम् । विषाशनमग्नौ प्रवेशो लोहधारणमिष्टापूर्तप्रदानमन्यांश्च शपथान् कारयेत् । अतः "अवाचिकेषु सर्वेषु मिथो विवदमानयोः । अविदंस्तत्त्वतः सत्यं शपथेनापि शम्भयेत् । अस्मिं वाक्यारवेदेनमग्नौ चैनन्निमज्जयेत् । पुत्रदारस्य वाप्येनं शिरांसि स्पर्शयेत् पृथक् । यस्याद्देवैः प्रयुक्तानि पुष्करार्थं महात्मभिः । परस्परविशुद्ध्यर्थं